

Effectevaluatie regeling Samenwerking bij Innovatie

LEI

WAGENINGEN UR

Effectevaluatie regeling Samenwerking bij Innovatie

Harold van der Meulen

Karin de Grip

Gabe Venema

LEI-nota 12-101

Oktober 2012

Projectcode 2275000438

LEI Wageningen UR, Den Haag

Het LEI kent de volgende onderzoeksvelden:

Sector & Ondernemerschap

Regionale Economie & Ruimtegebruik

Markt & Ketens

Internationaal Beleid

Natuurlijke Hulpbronnen

Consument & Gedrag

Effectevaluatie regeling Samenwerking bij Innovatie

Van der Meulen, H.A.B., K. de Grip en G.S. Venema

LEI-nota 12-101

38 p., fig., tab., bijl.

Project BO-12.11.001-004, 'Tussentijdse evaluatie van 2 POP2-regelingen'

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen het kader van het EL&I-programma Beleidsondersteunend Onderzoek; Thema: GLB; Cluster: BO-12.11 GLB.

Deze publicatie is beschikbaar op www.wageningenUR.nl/lei

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2012
Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Inhoud

	Samenvatting	6
	S.1 Belangrijkste uitkomsten	6
	S.2 Overige uitkomsten	6
	S.3 Achtergrond en methode	7
1	Inleiding	8
	1.1 Aanleiding	8
	1.2 Doelstelling	8
	1.3 Afbakening	9
2	Regeling Samenwerking bij Innovatie	11
	2.1 Inhoud van de subsidieregeling	11
	2.2 Programm logica en hypothesen bij Sinno-regeling	13
	2.3 Onderzoeksvragen	14
3	Resultaten en ervaringen	16
	3.1 Bereik Sinno-regeling	16
	3.1.2 Regionale concentratie in gebruik regeling	19
	3.2 Praktijkervaringen en effectiviteit van de Sinno-regeling	19
	3.2.1 Aanvragers en aanleiding om aanvraag in te dienen	19
	3.2.2 Doelen en aard innovatie	20
	3.2.3 Belang subsidie en effecten op innovatieproces	22
	3.2.4 Effecten innovatie op bedrijfsprestaties, sectorale innovatiedoelen	26
	3.2.5 Rol van samenwerking bij innovatie	29
	3.2.6 Kennisvalorisatie van innovatie	31
	3.2.7 Waardering Sinno-regeling	31
	3.3 Sinno-regeling in perspectief	32
4	Conclusies en aanbevelingen	34
	4.1 Bereik en effectiviteit van de Sinno-regeling	34
	4.2 Aanbevelingen	36
	Literatuur en websites	37
	Bijlage	
	1 Geïnterviewde en geraadpleegde personen	38

Samenvatting

S.1 Belangrijkste uitkomsten

De regeling Samenwerking bij Innovatie is een effectief instrument om innovatie te stimuleren.

De effectiviteit van de regeling komt op verschillende wijzen tot uitdrukking (zie hoofdstuk 4):

- Twee derde van de deelnemers geeft aan zonder subsidie de innovatie niet te hebben uitgevoerd. De subsidie heeft de ontwikkeling van nieuwe technieken en producten in tijd gemeten versneld en de samenwerking met externe partijen bevorderd. Ondernemers geven aan dat zonder de subsidie niet hetzelfde eindresultaat behaald zou worden.
- Circa 60% van ondernemers waarvan de subsidieaanvraag is afgewezen, heeft de innovatie alsnog opgepakt. Echter, de uitvoering is dan wel met aanpassingen en beperkingen gedaan vanwege beperkte financiële middelen. Het ontbreken van financiële middelen is ook de belangrijkste reden om de innovatie niet op te pakken.
- De regeling draagt met name bij aan het verbeteren van de productkwaliteit, verbeteren van de marktpositie, versterken van ondernemerschap en maatschappelijke acceptatie van het bedrijf.
- Bij 60% van de deelnemers worden de innovatie-inspanningen doorgezet nadat het formele innovatieprojecttraject is beëindigd. Deze inspanningen zijn met name gericht op het verder ontwikkelen en het vermarkten van de innovatie.
- De regeling faciliteert in kennisuitwisseling over de innovatie. Dit blijft vaker achterwege bij ondernemers die zonder subsidie met de innovatie aan de slag gaan.
- Jaarlijks ontvangt Dienst Regelingen gemiddeld zeventig aanvragen. Hiervan worden er gemiddeld dertig gehonoreerd met een subsidie. De laatste jaren wordt het gehele beschikbare budget uitgeput.
- De waardering van de regeling door de deelnemers is positief. De looptijd van drie jaar is voldoende, en nieuwe innovatie-ideeën zullen bij een soortgelijke regeling grotendeels door ondernemers weer ingediend worden.

S.2 Overige uitkomsten

De evaluatie laat daarnaast het volgende zien (zie hoofdstuk 3 en 4):

- De meeste innovatieaanvragen hebben betrekking op technologische vernieuwing in het productieproces. Daarnaast gaat het in mindere mate om vernieuwing of verbetering van het product (productinnovatie). Er zijn nauwelijks organisatorische en marktinnovaties gedaan.
- Bij meer dan 90% van de aanvragers bestond het innovatie idee al voor aankondiging van de regeling.
- De meerderheid van de aanvragers is door hun adviseur geattendeerd op de subsidieregeling.
- Er is een beperkte hefboomwerking van de subsidie voor het verkrijgen van aanvullende financiering. De helft van de deelnemende ondernemers geeft aan dat de aanvullende financiering ook zou zijn gekregen zonder de innovatiesubsidie.
- De deelnemende ondernemers geven significant vaker aan de innovatie uit te voeren volgens het ingediende plan. De afgewezen deelnemers, die zelf met de innovatie aan de slag zijn gegaan, geven significant vaker aan dat het oorspronkelijk plan gedeeltelijk is uitgevoerd en dat aanpassingen te maken hebben met financiële redenen. Bij de deelnemende ondernemers hebben aanpassingen in de innovatie vaker te maken met technische redenen.
- De regeling brengt in circa 50% van de innovaties nieuwe samenwerking tot stand tussen ondernemers, agro-mkb-ondernemingen, kennis- en adviesinstellingen. Ook blijkt dat de afgewezen ondernemers nieuwe samenwerkingen aangaan.

- De belangrijkste samenwerkingspartners, buiten de mede-aanvrager, zijn voor zowel de deelnemers aan de regeling als de afgewezenen de kennisinstellingen.

Op basis van het onderzoek worden de volgende aanbevelingen gedaan (zie hoofdstuk 4):

- Continueer de regeling, ook binnen POP3;
- Stuur in de regeling op bepaalde type innovaties wanneer daar vanuit de sector behoefte aan is.

S.3 Achtergrond en methode

Het ministerie van EL&I wil tussentijdse inzage in het effect van de subsidieregeling 'Samenwerking bij innovatie'. Deze regeling is ondergebracht in het Plattelandsontwikkelingsplan Nederland 2007-2013 (POP2). Het resultaat van dit onderzoek is input voor beleidsvorming van het ministerie van EL&I voor toekomstige invulling van deze regeling binnen POP3 (zie hoofdstuk 1 en 2).

Het bereik van de regeling over de periode 2007-2011 is geanalyseerd op basis van aangeleverde data van Dienst Regelingen (zie hoofdstuk 3).

Effectiviteit van de regeling is in kaart gebracht met een telefonische gestructureerde enquête uitgevoerd onder deelnemers aan de regeling uit 2007-2009 waarvan het innovatieproject is afgerond en onder ondernemers die een aanvraag hebben ingediend in de periode 2010-2011, maar waarvan het voorstel is afgewezen (zie hoofdstuk 1).

Interviews met materiedeskundigen zijn gebruikt om de uitkomsten van de telefonische enquête in een breder perspectief te plaatsen en aanbevelingen te doen voor toekomstige gebruik van de regeling (zie hoofdstuk 3 en 4).

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De Nederlandse landbouw heeft relatief hoge productiekosten door onder andere de hoge kosten van grond en arbeid. Daarnaast heeft de Nederlandse landbouw, vanwege de intensiviteit van de productie, een relatief hoge milieudruk per eenheid van oppervlakte (met daarbij overigens een relatief lage milieudruk per geproduceerd product). De Nederlandse landbouw kan zijn internationale concurrentiepositie in West-Europa en mondiaal alleen behouden en versterken door continu te innoveren op het gebied van producten, productiewijzen en productiemiddelen om zo betere producten te maken en/of de productiekosten te verlagen. Innovaties kunnen ook gericht zijn op het verlagen van de milieudruk van de landbouw (bijvoorbeeld met betrekking tot klimaat, waterkwaliteit en biodiversiteit) en/of het inspelen op maatschappelijke wensen en eisen ten aanzien van landbouwproducten en productiewijzen. Veel innovaties zullen gericht zijn op een combinatie van zowel concurrentieversterking als verduurzaming.

Innovatie vraagt vaak om nieuwe vormen van samenwerking tussen ondernemers en andere partijen. Samenwerking ten behoeve van innovatie levert al extra kosten en risico's op in de vorm van coördinatielasten van de samenwerking en in de vorm van de faalkans van nieuwe samenwerking. De overheid stimuleert nieuwe samenwerkingen om innovatie tot stand te brengen en kennisuitwisseling hierover te stimuleren door een deel van de kosten en investeringen te vergoeden en daarmee de risico's voor ondernemers te beperken.

Hiervoor is de stimuleringsregeling Samenwerking bij Innovatie (in het vervolg van dit rapport aangeduid met Sinno) voor ontwikkeld, uitgevoerd door Dienst Regelingen. Doel van de Sinno-regeling is om samenwerkingsprojecten gericht op innovatie te bevorderen. Deze samenwerkingsprojecten moeten gericht zijn op het ontwikkelen van nieuwe en/of duurzamere producten, het ontwikkelen van nieuwe of sterk verbeterde productieprocessen en technieken, een nieuwe of sterk verbeterde organisatiemethode in de bedrijfsvoering of het ontwikkelen van toegang tot een nieuwe afzetmarkt. De Sinno-regeling wordt sinds 2007 uitgevoerd door het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) en maakt onderdeel uit van het Nederlandse Plattelandsontwikkelingsplan 2007-2013 (in het vervolg POP2).

1.2 Doelstelling

Na 2013 vindt de ex-post evaluatie van het Nederlandse POP 2007-2013 (POP2) plaats. Voor een goede voorbereiding en ondersteuning van deze evaluatie heeft het ministerie van EL&I het LEI gevraagd in 2012 de POP2-regeling 'Samenwerking bij innovatie' tussentijds te evalueren.

Het specifieke doel van dit onderzoeksproject is:

1. het bereik en de effectiviteit van de Sinno-regeling over de periode 2007-2011 te evalueren;
2. aanbevelingen formuleren met betrekking tot deze regeling voor toekomstig beleid na 2013 bij de voorbereiding/invulling van POP3.

1.3 Afbakening

Dit onderzoek van een tussentijdse effectevaluatie wordt op verschillende manieren afgebakend:

- *Tijdsperiode*
De evaluatie van Sinno heeft betrekking op de aanvragen van de periode 2007 tot en met 2011 die gedaan zijn voor de reguliere openstelling. De openstelling in 2010 en 2011 voor 'samenwerking bij innovatieprojecten onderdeel nieuwe uitdagingen' blijft buiten beschouwing. Van de goedgekeurde projectaanvragen uit de periode 2007 tot en met 2009, die al zijn uitgevoerd en afgerond, wordt het bereik en de effectiviteit geëvalueerd. Voor de periode 2010-2011 geldt dat goedgekeurde projectaanvragen opgestart zijn maar momenteel nog niet afgerond zijn. Voor deze periode geldt dat alleen het bereik in kaart gebracht kan worden. Goedgekeurde projectaanvragen die niet van start zijn gegaan, worden buiten beschouwing gelaten.
- *Goedgekeurde en afgekeurde projectaanvragen*
De evaluatie geeft inzicht in het bereik en de effectiviteit van de afgeronde projectaanvragen. Om beter zicht te krijgen op het effect van de Sinno-regeling, worden ervaringen van ondernemers van goedgekeurde en uitgevoerde aanvragen, vergeleken met een groep ondernemers waarvan de aanvraag in de periode 2010 en 2011 is afgewezen.
- *Sector*
De evaluatie omvat samenwerkingsprojecten uit zowel de plantaardige en dierlijke sector. Er wordt geen afzonderlijke analyse uitgevoerd naar een eventueel verschil in effect tussen de sectoren.
- De tussentijdse evaluatie betreft een effectevaluatie, aangezien in 2008 binnen deze regeling voor de intensieve veehouderij naast een effectevaluatie ook al een procesevaluatie heeft plaatsgevonden door Bureau Bartels. Daarom worden geen uitspraken gedaan over de efficiëntie van de regeling, waaronder het organisatorische en administratieve proces bij Dienst Regelingen. Zie hiervoor uitgevoerd onderzoek naar de uitvoeringskosten POP2 (Venema et al., in voorbereiding).

1.4 Onderzoeksaanpak en leeswijzer

Om de onderzoeksdoelstelling te beantwoorden, zijn er vier sporen bewandeld.

1. In de eerste plaats is door middel van analyse van de documenten, overleg met Dienst Regelingen en beleidsmedewerkers van EL&I de Sinno-regeling feitelijk beschreven. Dit omvat de doelstelling, aanvraagvoorwaarden, toetsingskader, toekenning en uitvoering van de regeling. Dit wordt beschreven in hoofdstuk 2. Het hoofdstuk sluit af met de samenvattende onderzoeksvragen waarin de beoogde effecten van de subsidieregeling expliciet gemaakt worden. De bijbehorende hypothesen en indicatoren zijn hierbij in beeld gebracht. Dit vormt de basis voor de effectevaluatie.
2. Het tweede spoor omvat een analyse van het bereik van de regeling, gebaseerd op aangeleverde data van Dienst Regelingen. Dit omvat onder andere het aantal projectaanvragen versus beschikbaar budget en aantal verleende subsidies. Ook het aantal afgewezen projectaanvragen is in beeld gebracht. Hoofdstuk 3 geeft hier het overzicht van.
3. Als derde spoor is een telefonische gestructureerde enquête uitgevoerd onder deelnemers aan de Sinno-regeling in de periode 2007-2009 en onder ondernemers die een aanvraag hebben ingediend in de periode 2010-2011, maar waarvan het voorstel is afgewezen. Het totaal aantal aanvragers in de periode 2007-2009 bedraagt 203, waarvan 88 deelnemers de subsidie hebben ontvangen en van start zijn gegaan met het innovatieproject (zie ook tabel 3.1). Op het moment van uitvoeren van dit onderzoek, voorjaar 2012, hebben 42 deelnemers de projecten uitgevoerd en afgerond. De goedgekeurde, maar ingetrokken aanvragen worden buiten beschouwing gelaten. Voor de periode 2010 en 2011 hebben 146 ondernemers een voorstel ingediend, waarvan er 69 zijn afgewezen (zie ook tabel 3.1).

De enquête heeft een respons opgeleverd van 85% voor beide groepen respondenten (zie tabel 1.1):

Tabel 1.1 Overzicht respondenten enquête		
	Deelnemers Sinno-regeling 2007-2009	Afgewezen hoofdaanvragers 2010-2011
Totaal	42	69
Niet bereikbaar	1	5
Benaderde respondenten	41 (waarvan 27 landbouwondernemingen, 14 agro-mkb-ondernemingen)	64 (waarvan 39 landbouwondernemingen, 25 agro-mkb-ondernemingen)
Non-respons	6	10
Response (absoluut)	35	54
Respons (procentueel)	85%	85%

De resultaten uit de enquête met betrekking tot de praktijkervaringen en effectiviteit van de Sinno-regeling worden beschreven in hoofdstuk 3. Hierbij zal, waar relevant, onderscheid gemaakt worden tussen de twee groepen respondenten.

4. Als laatste spoor zijn er een aantal diepte-interviews uitgevoerd met diverse stakeholders (adviseurs, agro-mkb, ministerie) aanvullend op de uitkomsten van de telefonische enquête. Hierdoor worden de uitkomsten in breder perspectief geplaatst en aanbevelingen gedaan voor verbetering en vernieuwing van de regeling voor toekomstig gebruik. Dit wordt beschreven in hoofdstuk 4.

2 Regeling Samenwerking bij Innovatie

2.1 Inhoud van de subsidieregeling

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan inhoudelijke aspecten van de regeling. Tabel 2.1 vat een aantal belangrijke kenmerken samen, zoals deze zijn weergegeven voor de openstellingen van de Sinno-regeling in 2007 tot en met 2011. In de volgende paragrafen worden deze kenmerken uitvoeriger toegelicht.

Tabel 2.1 Kenmerken van de Sinno-regeling¹	
Kenmerken	Toelichting
Doelgroep	Samenwerkingsverbanden van landbouwondernemingen onderling of met agro-mkb-ondernemingen. De hoofdaanvrager van het samenwerkingsverband kan een landbouw-onderneming of agro-mkb-onderneming zijn. De verwerkende industrie (als niet-agro-mkb) en derde partijen kunnen wel betrokken zijn, maar geen onderdeel van de project-aanvraag.
Sector	Plantaardige en dierlijke sectoren
Ondersteuningspercentage	35%
Maximale ondersteuning	€ 500.000
Subsidiabele kosten	<ul style="list-style-type: none">- Loonkosten- Kosten derden- Kosten aanschaf machines en apparatuur- Kosten voor organisatie en facilitering van het samenwerkingsverband- Kosten voor een procesbegeleider of ketenmanager- Kosten voor een haalbaarheidsstudie- Kosten voor het testen van de nieuwe producten, procedés en technologieën- Kosten voor investeringen in onroerende zaken- Kosten van eigen arbeid van de betrokken ondernemer- Btw (deze is in de loop van de regeling afgeschaft)
Typen innovaties	Nieuwe en/of duurzamere producten, processen en technieken, een nieuwe of sterk verbeterde productie- of leveringsmethode of een nieuwe organisatiemethode in de bedrijfsvoering of ontwikkelen van toegang tot een nieuwe afzetmarkt.
Duur project	Maximaal drie jaar
Overige aspecten	Het innovatieve karakter van het projectvoorstel wordt mede beoordeeld aan de mate van aansluiting bij de programmalijnen van de sectorale innovatieagenda's waarvoor innovatienota's zijn ontwikkeld. Het openbaar maken van opgedane kennis en resultaten van het project maken ook deel uit van het project.

Doelstelling Sinno-regeling

Het doel van de Sinno-regeling is om innovaties te bevorderen die wel door samenwerkingsverbanden tussen landbouwondernemingen en agro-mkb-ondernemingen tot stand komen. De projecten moeten specifiek als doel hebben:

- het ontwikkelen van nieuwe en/of duurzamere producten (productinnovatie);
- het ontwikkelen van een nieuwe of sterk verbeterde productie- of leveringsmethode (technische innovatie);

¹ Bron: <http://hetInVloket.nl/onderwerpen/subsidie/dossiers/dossier/samenwerking-bij-innovatieprojecten>, ministerie LNV, *Regeling van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 7 oktober 2009, no. 49465, houdende openstelling subsidieaanvragen en vaststelling subsidieplafonds (openstellingsbesluit LNV subsidies 2010)*.

- het ontwikkelen van een nieuwe organisatiemethode in de bedrijfsvoering (organisatorische innovatie);
- het ontwikkelen van toegang tot een nieuwe afzetmarkt (marktinnovatie).

Deze beoogde innovaties dragen daarmee bij aan het versterken van de concurrentiepositie van de agrarische bedrijven.

Daarnaast is een belangrijke doelstelling dat het samenwerkingsproject aansluit bij de programmalijnen van de sectorale innovatieagenda's. Dit geldt voor alle sectoren in de land- en tuinbouw waarvoor innovatienota's zijn ontwikkeld. Het betreft specifiek:

- *tuinbouwsector*

Innovatieprogramma Flowers & Food 2007-2012 Winnen aan Waarde, met drie programmalijnen:

- Waardecreatie in de tuinbouwcluster
- Duurzame, responsieve ketennetwerken
- Investeren in competenties

- *veehouderij*

Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij met speerpunten:

- Systeminnovaties
- Welzijn en gezondheid van dieren
- Maatschappelijke inpassing
- Energie, milieu en klimaat
- Markt en ondernemerschap
- Verantwoord consumeren

Binnen de uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij zijn er per sector specifieke agendapunten. Belangrijk is te weten dat het innovatieve duurzaamheidskarakter aansluit bij de maatschappelijke wensen ten aanzien van dierenwelzijn en een integraal duurzame stal.

De Sinno-regeling is ook in het leven geroepen door de overheid om bij te dragen aan het algemene innovatiebeleid door de samenwerking en kennisvalorisatie te stimuleren in de gouden driehoek. De veronderstelling is dat dit beter verloopt en regionale dynamiek versterkt wordt als samenwerking met mkb gestimuleerd wordt.¹

Aanvraag- en beoordelingsproces

Bij de Sinno-regeling wordt er gewerkt met openstellingen. Dit houdt in dat Dienst Regelingen bekendmaakt in welke periode subsidieaanvragen voor de regeling ingediend kunnen worden. De regeling is in de periode 2007-2011 jaarlijks opengesteld, in sommige jaren twee keer vanwege aparte openstelling per doelgroep dierlijke of plantaardige sector. Vanaf 2010 is er een algemene openstelling.

Nadat de openstellingstermijn is verlopen, worden de ingediende criteria door Dienst Regelingen getoetst aan de opgestelde criteria. De volgende criteria worden gehanteerd:

- *innovatieve en duurzaam karakter*

De aard en de potentiële betekenis van innovatie moeten helder zijn. Daarmee draagt het project bij aan de versterking van markt en concurrentiekracht en het vergroten van duurzaamheid, zodat ze goed aansluiten bij de gespecificeerde sectorale innovatieagenda's;

- *haalbaarheid*

Economische en technische toepassing op praktijkschaal;

- *uitstralingseffect*

Van de innovatie voor toepassing door andere ondernemingen;

- *rol van samenwerking*

Het project beschrijft welke partijen bij de samenwerking betrokken zijn.

¹ Persoonlijke mededelingen beleidsmedewerkers ministerie EL&I.

Als aan deze criteria wordt voldaan, gaan de projectvoorstellen naar geselecteerde sectordeskundigen. Deze deskundigen beoordelen de voorstellen op inhoud en innovatief karakter en beoordelen de mate waarin een project aan de criteria voldoet. Dit resulteert in een conceptrangschikking voor goedkeuring. Gebaseerd hierop, vat Dienst Regelingen de projectvoorstellen samen en presenteert deze met de conceptrangschikking aan de beoordelingscommissie. Deze commissie geeft het eindoordeel. Uiterlijk 22 weken na sluiting van de openstelling, maar in de praktijk binnen vier maanden, hoort de aanvrager de besluitvorming. Dienst Regeling toetst op de formele voorwaarden.¹

Uitvoering project

Nadat het project is goedgekeurd, moet het project uiterlijk binnen zes maanden na toewijzing van start gaan. Tijdens de uitvoering van het project kan de aanvrager (herhaaldelijk) een tussentijdse betaling aanvragen tot een maximum van 80% van het aangevraagde bedrag.²

Tussentijdse wijzigingen in de uitvoering van het project dienen altijd voorafgaand aan de wijzigingen gemeld te worden aan Dienst Regelingen ter goedkeuring.

De uitvoering van projecten mag maximaal drie jaar bedragen.

2.2 Programmalogica en hypotheses bij Sinno-regeling

Om goed zicht te krijgen op de effecten van de subsidieregeling, is het belangrijk om de 'programmalogica' van de regeling duidelijk te krijgen. Dit betreft het expliciet krijgen van de beoogde doelen en onderliggende aannames van de subsidieregeling op verschillende niveaus: de zogenoemde eerste-, tweede- en derdeorde-effecten (Algemene Rekenkamer, 2011). Hierdoor kunnen ook gerelateerde onderzoeksvragen en hypotheses met betrekking tot de regeling scherp in beeld worden gebracht. Deze kunnen dan vertaald worden naar de dataverzameling die georganiseerd dient te worden.

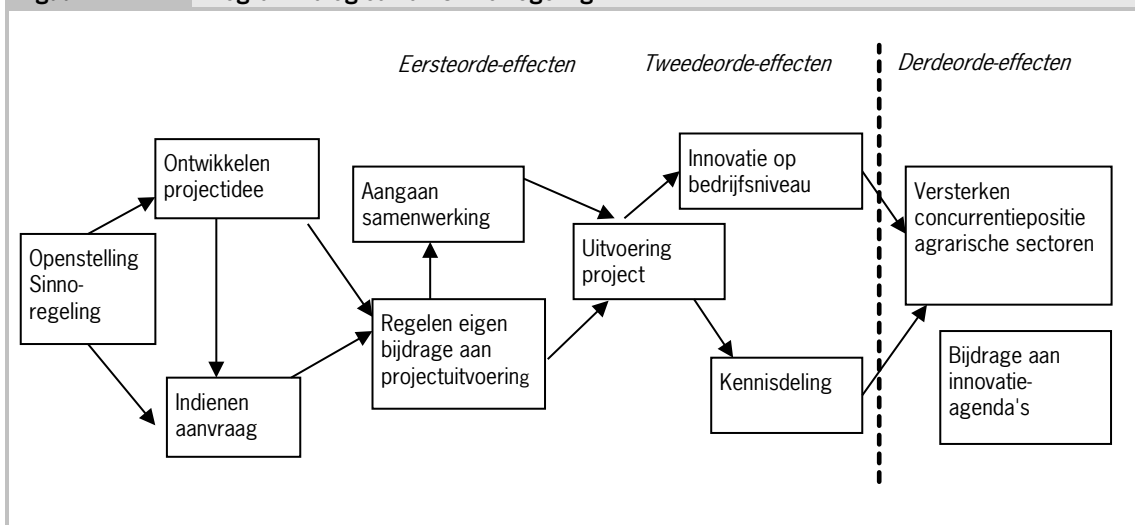
Met betrekking tot de programmalogica van de Sinno-regeling, richten we ons met name op de eerste- en tweedeorde-effecten. Deze worden gedefinieerd als: het daadwerkelijk geactiveerd raken om een innovatieproject te starten (eersteorde-effect) en de innovatie op bedrijfsniveau en de effecten daarvan en kennisvalorisatie (tweedeorde-effect). Met betrekking tot het daadwerkelijk versterken van de concurrentiepositie en de bijdrage aan sectorale innovatie-agenda's (derdeorde-effect) beperken we ons tot de percepties van ondernemers over deze effecten.

Figuur 2.1 brengt de programmalogica van de Sinno-regeling in beeld.

¹ Uit: persoonlijke mededelingen Dienst Regelingen.

² <http://hetInVloket.nl/onderwerpen/subsidie/dossiers/dossier/samenwerking-bij-innovatieprojecten>

Figuur 2.1 Programmalogica van Sinno-regeling

Met betrekking tot de geschetste logica van de Sinno-regeling, zijn er een aantal aannames te formuleren over de werking van de regeling die we meenemen als hypothesen in het onderzoek. Ze zijn als volgt geformuleerd:

- De Sinno-regeling trekt aanvragers over de streep om met innovatie-ideeën aan de slag te gaan;
- Agro-mkb is initiator en zoekt een landbouwondernemer als voorwaarde;
- De meeste projectaanvragen zijn gesitueerd rondom belangrijke kenniscentra;
- De subsidie werkt als een hefboom op het verkrijgen van aanvullende financiering voor de beoogde innovatie;
- Samenwerking is doorslaggevend bij de uitvoering van het innovatie-idee;
- Door samenwerking komen grensverleggende innovaties tot stand;
- De regeling stimuleert nieuwe samenwerkingen ((regionale) dynamiek in gouden driehoek);
- Betrokken adviseurs en mkb bij de projectaanvragen zijn vaak ook betrokken bij andere innovatie-initiatieven (bijvoorbeeld Melkveeacademie, kenniswerkplaatsen, enzovoort);
- Projectplannen zijn doorgaans zodanig goed, dat de meeste projecten ongewijzigd uitgevoerd kunnen worden.

2.3 Onderzoeksvragen

De doelstelling van de onderzoeksopdracht, bovengeschetste programmalogica en hypothesen van de Sinno-regeling, zijn gesynthetiseerd in de volgende hoofd- en subonderzoeksvragen:

1. Wat is het bereik van de Sinno-regeling?
 - 1a. Hoeveel aanvragen worden gedaan, goedgekeurd en uitgevoerd?
 - 1b. Welke subsidiebedragen worden verleend?
 - 1b. Wie maakt er gebruik van de regeling?
 - 1c. Is er een regionale concentratie te onderscheiden in het bereik?
2. Wat is de effectiviteit van de Sinno-regeling?
 - 2a. Wat is de motivatie van deelnemers om een aanvraag in te dienen?
 - 2b. Hoe raken de deelnemers geactiveerd om de regeling aan te vragen?
 - 2c. In welke mate draagt de regeling bij aan het tot stand komen van nieuwe samenwerkingen?
En welk type samenwerkingen?
 - 2d. In welke mate draagt de regeling bij aan het op gang brengen van innovaties op het bedrijf?
 - 2e. Welk type innovaties worden ontwikkeld in het kader van de regeling?

- 2f. In welke mate draagt de regeling bij aan kennisvalorisatie over innovaties? En hoe wordt kennisvalorisatie vormgegeven?
- 2g. Wat is de perceptie over de bijdrage van de nieuwe innovaties aan de doelstellingen van de sectorale innovatieagenda's?
- 2h. Wat is de algemene waardering van de Sinno-regeling?

3 Resultaten en ervaringen

3.1 Bereik Sinno-regeling

Jaarlijks ontvangt Dienst Regelingen gemiddeld zeventig aanvragen voor de Sinno-regeling. Bij circa 10% van de aanvragen is de aanvraag door de indiener teruggetrokken voordat het tot een beoordeling is gekomen. In 2009 was het aantal lager, met een kleine vijftig aanvragen (tabel 3.1).

Iets meer dan de helft van de aanvragen, 55%, is afkomstig uit de plantaardige sectoren (akkerbouw, glastuinbouw, opengrondstuinbouw, champignons). Tussen de sectoren verschilt het aantal aanvragen sterk per jaar. Alleen in 2009 waren er meer aanvragen uit de dierlijke sector dan de plantaardige sector. Reden voor het beperkte aantal aanvragen uit de plantaardige sector was de verslechterde economische situatie in de glastuinbouw.

Jaar	Aantal ontvangen aanvragen				Aantal verleende subsidies			% verleende subsidies als deel van aanvragen		
	totaal	plant	dier	ingetrokken	totaal	plant	dier	totaal	plant	dier
2007	78	47	31	n.v.t.	30	18	12	38	38	39
2008	77	46	19	12	31	23	8	40	50	42
2009	48	16	27	5	27	12	15	56	75	56
2010	70	45	19	6	34	22	12	49	49	63
2011	76	36	33	7	30	14	16	39	39	48
<i>Totaal</i>	<i>349</i>	<i>190</i>	<i>129</i>	<i>30</i>	<i>152</i>	<i>89</i>	<i>63</i>			
<i>Gem.</i>	<i>70</i>	<i>38</i>	<i>26</i>	<i>6</i>	<i>30</i>	<i>18</i>	<i>13</i>	<i>44</i>	<i>50</i>	<i>50</i>

Bron: Dienst Regelingen, bewerking LEI.

Jaarlijks worden gemiddeld dertig subsidies verstrekt. Gemiddeld wordt daarmee 44% van de aanvragen gesubsidieerd. Er is geen noemenswaardig onderscheid tussen het aantal gehonoreerde aanvragen in de plantaardige of dierlijke sectoren.

Uit tabel 3.2 blijkt dat het beschikbare budget voor de Sinno-regeling elk jaar afneemt. Het jaarlijks beschikbare budget is gedaald van bijna 10 mln. euro in 2007 tot ruim 6 mln. euro in 2011 voor deze specifieke regeling. Echter, in 2010 en 2011 zijn er innovatiesubsidies beschikbaar gesteld onder de regeling Sinno Nieuwe Uitdagingen (respectievelijk 5,6 mln. euro en 8 mln. euro). Hiermee is er in totaliteit meer budget beschikbaar om Sinno in de land- en tuinbouw te stimuleren.

Uit tabel 3.2 blijkt ook dat er alle jaren sprake is van forse overvraging van het van het beschikbare budget, variërend van 140% in 2008 tot 275% in 2011. De aangevraagde subsidiebedragen variëren sterk, van ruim 17 mln. euro in 2011 tot 11 mln. euro in 2008. Het totaal aangevraagde subsidiebedrag evenals het gemiddelde bedrag per individuele aanvraag ligt in de plantaardige sector hoger dan in de dierlijke sector. 2009 is hier een uitzondering op, toen de aanvragen in de dierlijke sector hoger waren. Dit was als gevolg van de slechte economische situatie in de glastuinbouw.

Het gemiddeld aangevraagde subsidiebedrag ligt in de periode 2007-2012 ruim boven de 200.000 euro. Enige uitzondering is het jaar 2008 met een gemiddelde van 145.000 euro. Dit wordt veroorzaakt door het gemiddelde geringe projectbedrag in de dierlijke sectoren. De aangevraagde bedragen blijven ver verwijderd van de maximale subsidie per aanvraag van 500.000 euro.

De gemiddeld verstrekte subsidiebedragen per projectaanvraag liggen boven de 200.000 euro en in de lijn met de aangevraagde bedragen. Opvallend zijn de lagere gemiddelde bedragen in 2010 en 2011 in de dierlijke sectoren, circa 160.000 euro. Doordat een groot aantal aanvragen niet gehonoreerd wordt, ligt het jaarlijks verleende subsidiebedrag op een veel lager niveau. Met uitzondering van 2009, als gevolg

van de economische crisis in de glastuinbouw, ligt het bedrag aan verleende subsidies in de plantaardige sectoren hoger dan in de dierlijke sectoren.

Alleen in 2010 en 2011 is er een uitputting van het beschikbaar gestelde budget. De jaren daarvoor was er onderuitputting. Uit de regelingsspecifieke jaarrapporten van Dienst Regeling blijkt dat de belangrijkste terugkerende reden voor een afwijzing, de onvoldoende mate van innovatie is. Andere redenen die genoemd worden zijn een combinatie van het niet voldoen aan de verschillende criteria:

- de samenwerking voldoet niet aan de regeling of scoort een onvoldoende;
- de projecten sluiten niet aan op de doelstellingen van de regeling of dragen daar onvoldoende aan bij.

Ten slotte wordt onderuitputting in de eerste jaren van de regeling veroorzaakt door het achterblijven van grotere projectaanvragen in de dierlijke sectoren.

Tabel 3.2 Aangevraagde bedragen Sinno en beschikbaar budget, 2007-2011

Jaar	Beschikbaar budget (€)	Totaal aangevraagd bedrag / Gemiddeld aangevraagd bedrag (€)			Totaal verleende subsidie / Gemiddeld verleend bedrag (€)			Aandeel verleende subsidie/ Aangevraagde subsidie (%)			Uitputting budget (%)
		totaal	plant	dier	totaal	plant	dier	totaal	plant	dier	
2007	9.750.000	16.786.000	10.596.000	6.190.000	6.184.000	3.824.000	2.360.000	37	36	38	63
		215.205	225.447	199.677	206.133	212.444	196.667				
2008	8.020.000	11.162.745	9.140.184	2.022.561	5.906.105	4.694.798	1.568.047	53	47	78	74
		144.971	198.700	106.451	190.520	204.122	196.006				
2009	7.000.000	11.759.092	4.025.941	7.733.151	6.572.161	2.679.845	3.892.316	56	67	50	94
		244.981	251.621	286.413	243.413	223.320	259.488				
2010	7.000.000	15.547.198	11.425.135	4.122.063	7.000.000	5.073.414	1.926.586	45	44	47	100
		222.103	253.892	216.951	205.882	230.610	160.549				
2011	6.350.000	17.423.136	9.311.878	8.111.258	6.350.000	3.750.000	2.600.000	36	40	32	100
		229.252	258.663	245.796	211.667	267.857	162.500				

Bron: Dienst Regelingen, bewerking LEI.

3.1.2 Regionale concentratie in gebruik regeling

Aan de hand van de adresgegevens van ondernemers die het project hebben uitgevoerd, evenals afgewezen ondernemers, gebruikt voor de enquête, blijkt dat de respondenten evenredig over het land verdeeld zijn. Er zijn geen forse concentraties te constateren rondom bepaalde (kennis)centra zoals Wageningen of proefstations gelieerd aan Wageningen UR.

3.2 Praktijkervaringen en effectiviteit van de Sinno-regeling

3.2.1 Aanvragers en aanleiding om aanvraag in te dienen

Uit de gegevens van Dienst Regelingen en de resultaten van de enquête blijkt dat de hoofdaanvragers zowel landbouwondernemingen zijn als agro-mkb-bedrijven.

Beide groepen respondenten geven aan dat de medeaanvragers zowel landbouwondernemingen als agro-mkb-ondernemingen zijn. Van de deelnemers heeft bijna de helft samengewerkt met meerdere landbouwondernemingen (tabel 3.3).

Medeaanvragers	Deelnemers (n=35)	Afgewezenen (n=54)
Meerdere landbouwondernemingen	46%	28%
Agro-mkb-onderneming	31%	31%
Meerdere agro-mkb-ondernemingen	17%	28%
Een andere landbouwonderneming	17%	20%
Anders	9%	6%
Weet niet		2%

Op de vraag hoe landbouwondernemers en agro-mkb-ondernemers van de regeling wisten, geeft de meerderheid (51%) aan dat ze geattendeerd werden door hun adviseur op de subsidiemogelijkheid. Van de respondenten geeft 22% aan dat ze zelf actief op zoek waren naar subsidiemogelijkheden (tabel 3.4). Er waren geen noemenswaardige verschillen tussen deelnemers en afgewezenen.

Hoewel de aanvragers vaak geattendeerd worden op de subsidieregeling, bestaat het innovatie-idee bijna altijd al voor de aankondiging van de regeling (tabel 3.4). Hieruit blijkt dat de aankondiging van de subsidieregeling niet leidt tot het ontwikkelen van het innovatie-idee. Ondernemers lopen vaak al langer rond met ideeën, en de aankondiging biedt dan de mogelijkheid om de ideeën om te zetten in concrete uitvoering. Het biedt daarmee de mogelijkheid om de innovatie te bewerkstelligen en een stuk risico weg te nemen, aldus een betrokken adviseur.

Kennis genomen van de subsidieregeling	Totaal respondenten (n=89)
Mijn adviseur attendeerde me erop	51%
Ik was zelf op zoek naar subsidiemogelijkheden	22%
Ik zag een aankondiging en wilde er gebruik van maken	13%
Een mede-aanvrager attendeerde me erop	11%
Anders	3%
Weet niet	2%
Ontstaan innovatie-idee	
Innovatie-idee bestond al voor aankondiging van de regeling	92%
Innovatie-idee is ontstaan naar aanleiding van de regeling	8%

Uit de informatie van Dienst Regeling, blijkt dat in veel gevallen de aanvraag wordt ondersteund door een zogenoemde 'penvoerder'. Vaak zijn dit adviesbureaus. Zij verzorgen naast een inhoudelijke rol, vaak ook een administratieve rol in de aanvraag van de subsidie. Bij gunning van de subsidie verzorgen zij ook de verdere subsidieadministratie.

Uit de enquêteresultaten blijkt dat de meerderheid van de deelnemende ondernemers (circa 65%) aangeeft dat ze zonder deze ondersteuning in de aanvraag de subsidie niet toegewezen zouden hebben gekregen.

3.2.2 Doelen en aard innovatie

De Sinno-regeling beoogt bij te dragen aan innovatie op het landbouw- en agro-mkb-bedrijf door samenwerkingen tussen meerdere partijen te stimuleren. Uit de enquêteresultaten blijkt dat de innovatiedoelen die ondernemers nastreven en indienen voor subsidie verschillen. Er blijken een aantal verschillen in de innovatiedoelen tussen de deelnemende en afgewezen ondernemers van de Sinno-regeling (tabel 3.5).

De deelnemende ondernemers hadden als belangrijkste innovatiedoel het verbeteren van de efficiëntie van de bedrijfsvoering. Dit doel blijkt significant vaker belangrijk dan ondernemers die de subsidie niet gekregen. Daarnaast blijken kostenbesparing en productverbetering belangrijk voor de deelnemers.

De afgewezen ondernemers, hebben als belangrijkste innovatiedoel het verbeteren van milieuprestaties, gevolgd door het verbeteren van de efficiëntie in de bedrijfsvoering. Opmerkelijk is dat het verbeteren van dierenwelzijn significant vaker bij de afgewezen ondernemers als innovatiedoel genoemd wordt ten opzichte van de ondernemers die meededen aan de regeling.

Als andere innovatiedoelen (respectievelijk 11% en 15%) wordt met name genoemd het organiseren van een nieuwe afzetmarkt.

Tabel 3.5 Innovatiedoelen deelnemers en niet-deelnemers Sinno-regeling (meerdere antwoorden mogelijk)		
Innovatiedoelen	Deelnemers (n=35)	Afgewezenen (n=54)
<i>Bedrijfsprestaties</i>		
Verbeteren efficiëntie bedrijfsvoering	57% a)	26%
Kostenbesparing	31%	20%
Productverbetering	29%	20%
Verbeteren van al bestaande samenwerking	6%	6%
Nieuwe samenwerking tot stand brengen	3%	7%
<i>(Sectorale) duurzaamheidsdoelstellingen</i>		
Verbeteren arbeidsomstandigheden	11%	2%
Verbeteren milieuprestaties	26%	30%
Verbeteren dierenwelzijn	3%	22% a)
Anders	11%	15%

a) Significatie 0,05 ten opzichte van andere groep.

Er moeten een aantal nuances geplaatst worden bij het verschil in doelstellingen tussen deelnemers en afgewezen ondernemers.

Ten eerste blijkt uit de informatie van Dienst Regelingen dat er meerdere projectvoorstellen zijn goedgekeurd die bijdragen aan innovatie op het gebied van dierenwelzijn. Volgens ondernemers kan dierenwelzijn, evenals milieuprestaties, eerder beschouwd worden als middel bij het doel 'efficiëntere bedrijfsvoering'. En daardoor noemen ze dat wellicht eerder als doel van het project, dan de meer maatschappelijke doelstellingen. De projectvoorstellen die dierenwelzijn en milieuprestaties juist centraler als doel hadden staan, en vaker genoemd worden door de afgewezen deelnemers, waren wellicht juist niet technisch en economisch haalbaar en daarom afgewezen.

Ten tweede is het doel 'verbeteren dierenwelzijn' alleen relevant voor ondernemers in de dierlijke sector, terwijl de resultaten hier worden gepresenteerd als onderdeel van het totaal aantal respondenten in zowel de plantaardige als de dierlijke sector.

Ook is in kaart gebracht voor de twee groepen ondernemers, waar de subsidieaanvraag betrekking op had. Hiervoor is dezelfde typering gehanteerd zoals deze in de aankondiging van de regeling gebruikt is (tabel 3.6). Hieruit blijkt dat de meeste innovatieaanvragen, respectievelijk 77% en 63%, betrekking hebben op vernieuwing in het productieproces, de zogenoemde technische innovatie. Enkele voorbeelden zijn het ontwikkelen van een aardbeienteeltsysteem op ruggen zodat uitspoeling wordt tegengegaan; ontwikkelen van een bladpers om sap te winnen als bijproduct uit bietenblad; ontwikkeling co-vergistingsinstallatie; ontwikkelen van een boogstal in de varkenshouderij.

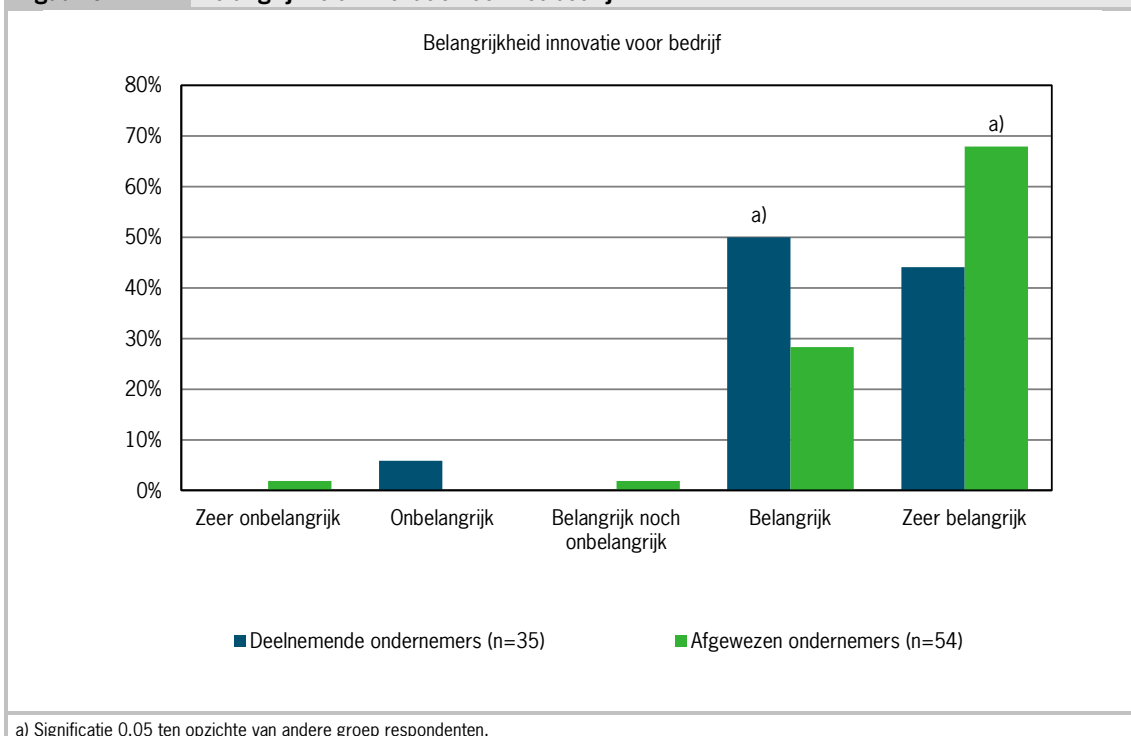
Een kwart van de subsidieaanvragen is te typeren als productinnovatie. Het is opmerkelijk dat er geen goedgekeurde aanvragen zijn met betrekking tot marktinnovatie. Negen afgewezen ondernemers (17%) gaven aan wel markt-innovatie te willen bewerkstelligen met hun project.

Overigens moet hierbij wel de kanttekening geplaatst worden dat sommige projecten op verschillende manieren getypeerd kunnen worden; en dat ondernemers dat in de antwoord op de enquêtevraag dat mogelijk ook gedaan zullen hebben.

Tabel 3.6 Typering innovatieaanvragen		
Typering innovatieaanvraag	Deelnemers (n=35)	Afgewezenen (n=54)
Vernieuwing van techniek in productieproces (technische innovatie)	77%	63%
Vernieuwing van het product (productinnovatie)	26%	22%
Vernieuwing in de bedrijfsvoering (organisatorische innovatie)	6%	20%
Aanboren van nieuwe afzetmarkt (marktinnovatie)	-	17%
Anders	-	2%

Ook hebben we beide groepen respondenten gevraagd naar het belang van de beoogde innovatie voor het bedrijf. Hieruit blijkt overduidelijk, voor meer dan 90% van de respondenten, dat de beoogde innovatie voor het bedrijf van alle ondernemers van belang is (figuur 3.1). De ondernemers waarvan de aanvraag is afgewezen, geven significant vaker aan de innovatie belangrijk te vinden voor hun bedrijf ten opzichte van ondernemers die de subsidie ontvingen.

Figuur 3.1 Belangrijkheid innovatie voor het bedrijf

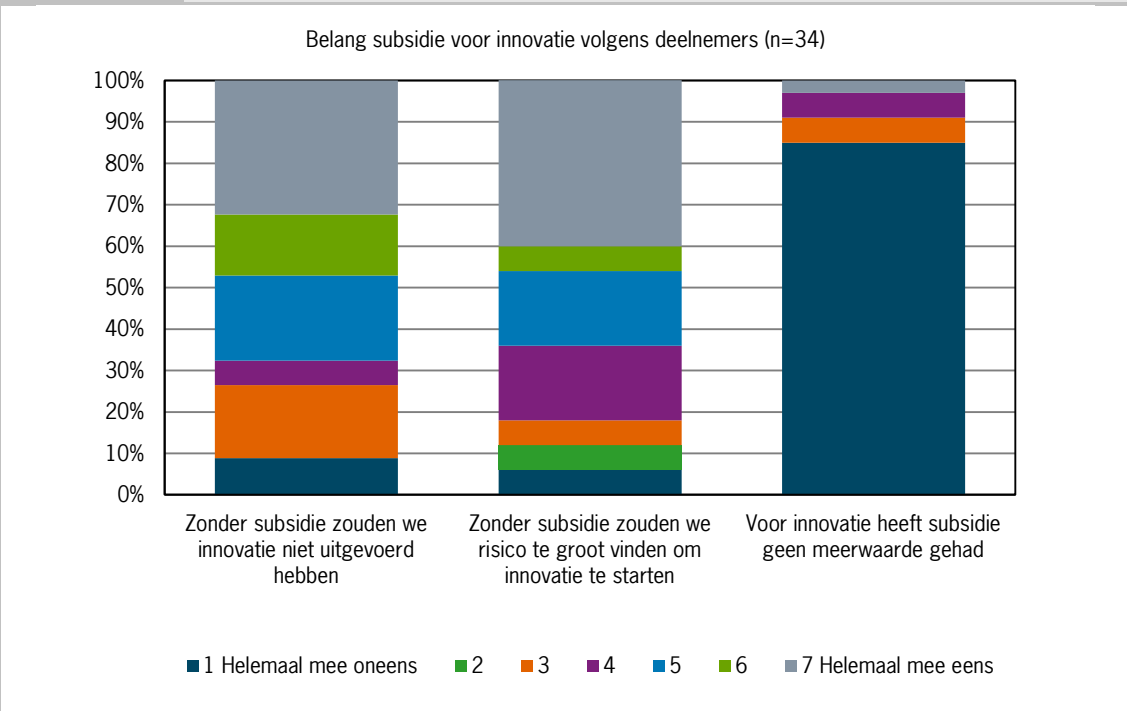
3.2.3 Belang subsidie en effecten op innovatieproces

Het belang en de effectiviteit van de subsidieregeling zijn op verschillende manieren in beeld gebracht. Om meer inzicht te verkrijgen, hebben we zowel algemene en specifieke stellingen voorgelegd aan de deelnemers van de Sinno-regeling, evenals aan de afgewezen aanvragers.

Uit figuur 3.2 blijkt een eerste indicatie van het belang van de subsidie voor innovatie. De meerderheid van de deelnemers (68%) geeft aan dat ze zonder de subsidie de innovatie niet zouden hebben uitgevoerd. Daarnaast geeft de meerderheid aan dat ze het risico bij de uitvoering van innovatie te groot vonden om te starten zonder subsidie (66%). Een overgrote meerderheid van dezelfde groep deelnemers (91%) geeft aan dat ze het niet eens zijn met de stelling dat de subsidie geen meerwaarde heeft gehad voor de innovatie.

Onder de afgewezen ondernemers hebben we geïnventariseerd of de innovatie desondanks is uitgevoerd op het bedrijf nadat de aanvraag was afgewezen. Hieruit komen twee belangrijke bevindingen naar voren. Ten eerste blijkt dat bijna twee derde van de afgewezen aanvragers, zelf verder is gegaan met de innovatie. Ten tweede blijkt dat de voornaamste reden voor het niet doorgaan met de innovatie het gebrek aan financiën is (tabel 3.7).

Figuur 3.2 Belang subsidie voor innovatie volgens deelnemers aan de regeling

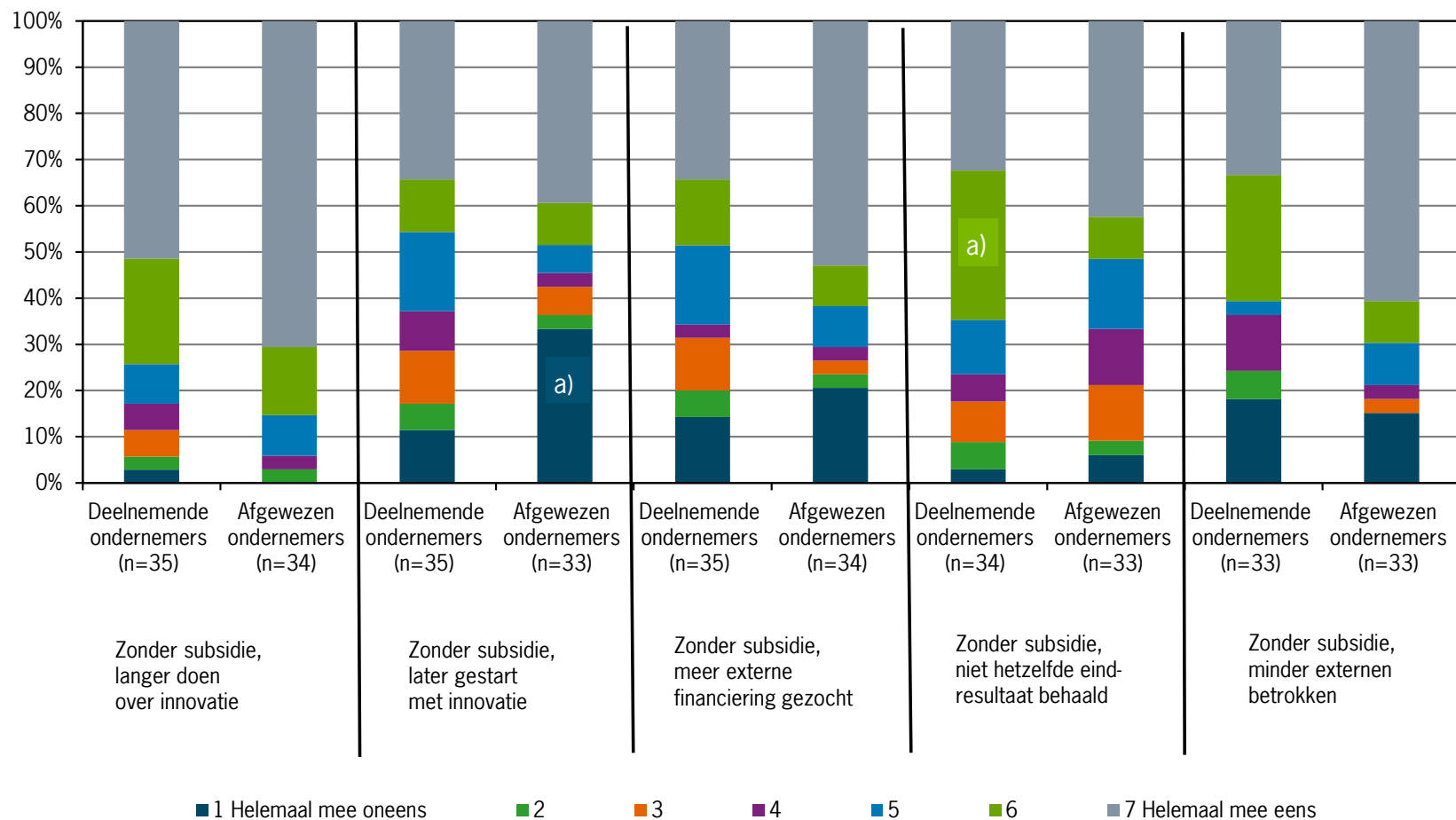
Tabel 3.7 Doorzetten innovatie na afwijzing subsidieaanvraag

	Afgewezen ondernemers		
Na afwijzing aanvraag zelf verder gegaan met innovatie (n=54)	Ja	63%	(n= 20 landbouwondernemingen + 14 agro-mkb-ondernemingen)
	Nee	37%	(n= 14 landbouwondernemingen + 6 agro-mkb-ondernemingen)
Waarom heeft u innovatie niet doorgezet? (n=20)	Onvoldoende eigen middelen	60%	
	Geen mogelijkheid andere financiering	20%	
	Anders: hoge financiële risico's	20%	

Om specifiekere inzicht te verkrijgen in de effecten van de subsidie op het innovatieproces, hebben we de deelnemende ondernemers en de afgewezen ondernemers die de innovatie hebben voortgezet een aantal stellingen voorgelegd.

Voor de deelnemende ondernemers zijn de stellingen zodanig geformuleerd, alsof ze de subsidie niet ontvangen hadden. De resultaten, weergegeven in figuur 3.3, laten zien dat de subsidie op verschillende manieren positief bijdraagt aan het innovatieproces.

Het belangrijkste effect is dat zonder de subsidie, de ondernemers langer (zouden) doen over de innovatie. Dat geeft aan dat het innovatieproces versneld wordt door de subsidie. Daarna volgt dat zonder de subsidie, minder externe partijen betrokken (zouden) zijn bij de innovatie. Ook leidt het achterwege blijven van subsidie, tot het zoeken naar meer externe financiering. Ook geven beide groepen ondernemers aan dat zonder subsidie niet hetzelfde eindresultaat gehaald wordt, dan wel zou worden. De deelnemende ondernemers bevestigen dit significant vaker. Ten slotte geeft de meerderheid van de ondernemers ook aan dat zonder de subsidie later gestart wordt/zou worden met de innovatie. Opmerkelijk is dat circa 30% van de afgewezen ondernemers significant vaker aangeeft dan deelnemende ondernemers dat ze niet later gestart zijn met de innovatie door het uitblijven van subsidie.

Figuur 3.3 Effecten van subsidie op innovatieproces

a) Significatie 0,05 ten opzichte van andere groep respondenten.

De deelnemende ondernemers geven significant vaker aan de innovatie uit te voeren volgens plan. De afgewezen deelnemers, die zelf met de innovatie aan de slag zijn gegaan, geven significant vaker aan dat het oorspronkelijk plan gedeeltelijk is uitgevoerd (tabel 3.8) en dat aanpassingen te maken hebben met financiële redenen. Bij de deelnemende ondernemers hebben aanpassingen in de innovatie vaker te maken met technische redenen.

Tabel 3.8 Uitvoering en aanpassing in innovatieplan		
Uitvoering innovatieproject	Deelnemende ondernemers (n=35)	Afgewezen ondernemers (n=33)
Geheel uitgevoerd conform ingediend plan	63% a)	24%
Geheel uitgevoerd, met wijzigingen	31%	39%
Gedeeltelijk uitgevoerd	6%	36% a)
Aanpassingen in innovatieproject door	Deelnemende ondernemers (n=13)	Afgewezen ondernemers (n=25)
Technische redenen	62% a)	8%
Organisatorische redenen (samenwerking veranderde)	23%	20%
Financiële redenen	8%	80% a)
Planning bleek niet realistisch	15%	8%
Anders		8%

a) Significatie 0,05 ten opzichte van andere groep respondenten.

Ook is in beeld gebracht in welke mate de innovatiesubsidie werkt als een hefboom voor het verkrijgen van aanvullende financiering voor innovatie (tabel 3.9). Hieruit blijkt dat ongeveer de helft van beide groepen ondernemers op zoek zijn gegaan naar aanvullende externe financiering en dat circa driekwart van deze inspanningen zijn beloond met het verkrijgen van aanvullende financiering door met name particuliere financiers (banken, bedrijven, personen).

Er blijkt niet overtuigend dat de verstrekte subsidie daadwerkelijk als hefboom werkte voor het verkrijgen van aanvullende financiering. Overigens is het niet toegestaan om subsidies voor hetzelfde project te cumuleren en wordt er tijdens de beoordeling scherp gelet op een sluitende projectbegroting. Toch wordt er aanvullende financiering gevonden door deelnemers in de private sector.

De helft van de deelnemende ondernemers geeft aan de aanvullende financiering ook te hebben gekregen zonder de innovatiesubsidie. Een tweetal afgewezen ondernemers geven aan dat ze alsnog overheidssubsidie hebben verkregen. Afgewezen ondernemers geven significant vaker als reden voor aanvullende financiering aan dat de eigen middelen ontoereikend zijn voor uitvoering van de innovatie.

Tabel 3.9 Hefboomeffect innovatiesubsidie voor aanvullende financiering		
Aanvullende externe financiering gezocht	Deelnemende ondernemers (n=35)	Afgewezen ondernemers (n=34)
Ja	40%	56%
Nee	60%	44%
Aanvullende externe financiering gevonden	Deelnemende ondernemers (n=13)	Afgewezen ondernemers (n=16)
Ja	77%	69%
Nee	23%	31%
Bron aanvullende financiering	Deelnemende ondernemers (n=10)	Afgewezen ondernemers (n=11)
Particulier (banken, bedrijven, personen)	100%	64%
Overheden (Gemeente, Provincie, Rijksoverheid)		18%
Beide		18%
Aanvullende financiering ook gekregen zonder innovatiesubsidie?	Deelnemende ondernemers (n=8)	
Ja	50%	
Nee	50%	
Redenen aanvullende financiering:	Deelnemende ondernemers (n=10)	Afgewezen ondernemers (n=11)
Eigen middelen bleken onvoldoende	20%	91% a)
Innovatiesubsidie was niet toereikend	40%	
Grootschaliger oppakken innovatie	20%	9%
Anders	20%	

a) Significatie 0,05 ten opzichte van andere groep respondenten.

3.2.4 Effecten innovatie op bedrijfsprestaties, sectorale innovatiedoelen

De Sinno-regeling heeft als doel innovatie te bewerkstelligen op het bedrijf (tweedeorde-effect) om vervolgens bij te dragen aan het versterken van de concurrentiepositie van de sector en aan de sectorale innovatiedoelstellingen gericht op verduurzaming (derdeorde-effecten). De twee groepen ondernemers zijn gevraagd hun waardering te geven ten aanzien van de effecten van de innovatie op bedrijfsprestaties en ten aanzien van de breder geformuleerde maatschappelijke doelen, die dicht aanliggen tegen de sectorale innovatiedoelstellingen.

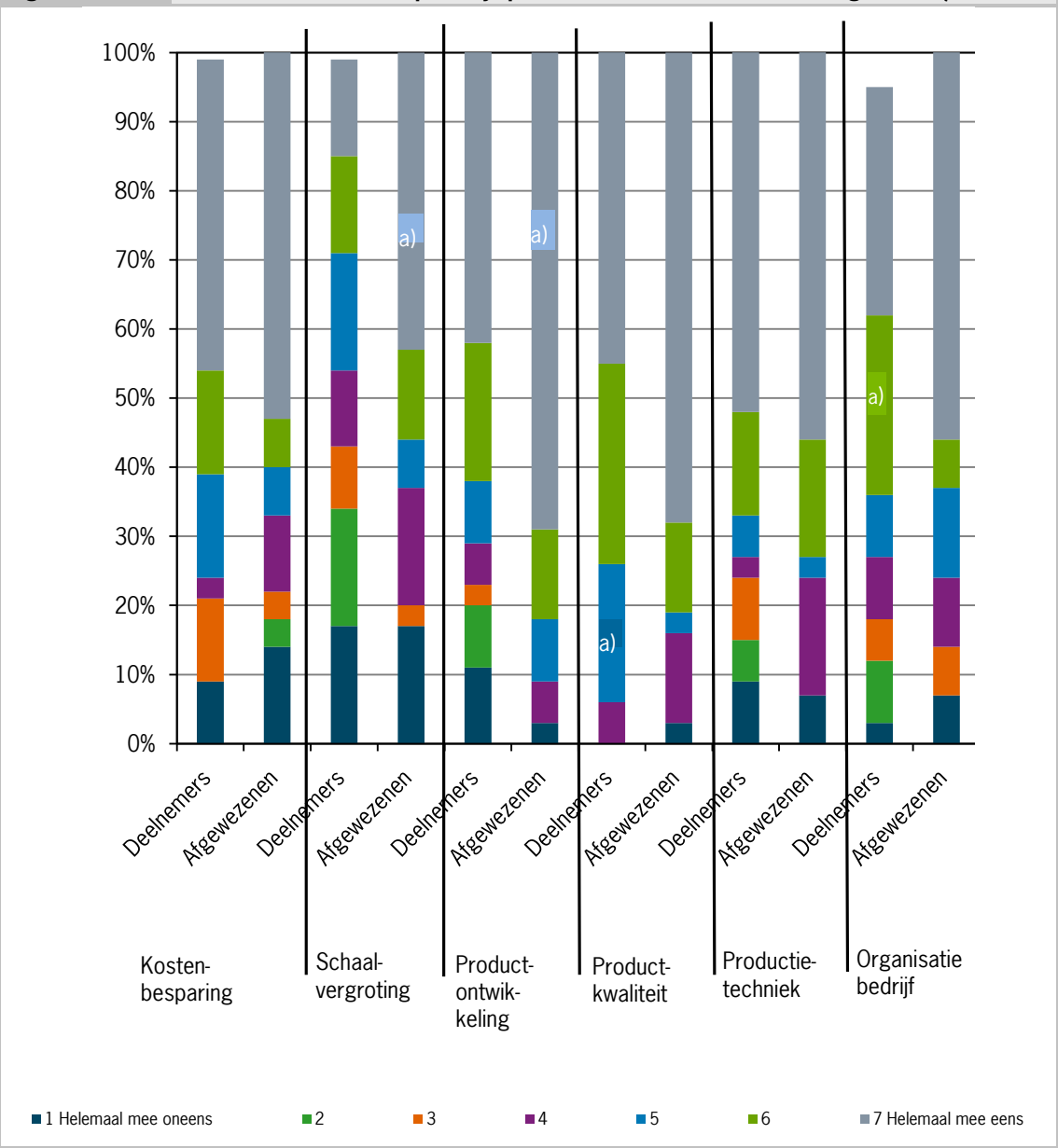
Op de algemene vraag of de ondernemers tevreden zijn over de resultaten van het innovatietraject tot dusver, antwoordde de overgrote meerderheid (84%) het hier mee eens te zijn.

Uit de resultaten in figuur 3.4 blijkt dat de innovaties verschillende positieve effecten hebben op de bedrijfsprestaties en op de sectorale innovatie doelstellingen. De meeste positieve effecten van de uitgevoerde innovatie bevinden zich op het vlak van versterken ondernemerschap, verbetering van marktpositie en verbeteren van productkwaliteit. De ondernemers geven aan dat de innovaties in mindere mate bijdragen aan het verbeteren van arbeidsomstandigheden, kostenbesparing en verbeteren van energie-efficiënte.

De waardering van de gerealiseerde effecten is niet geheel overeenkomstig met de eerder genoemde beoogde innovatiedoelen (tabel 3.5). Dit kan te maken hebben met onverwachte effecten tijdens de uitvoering van het project.

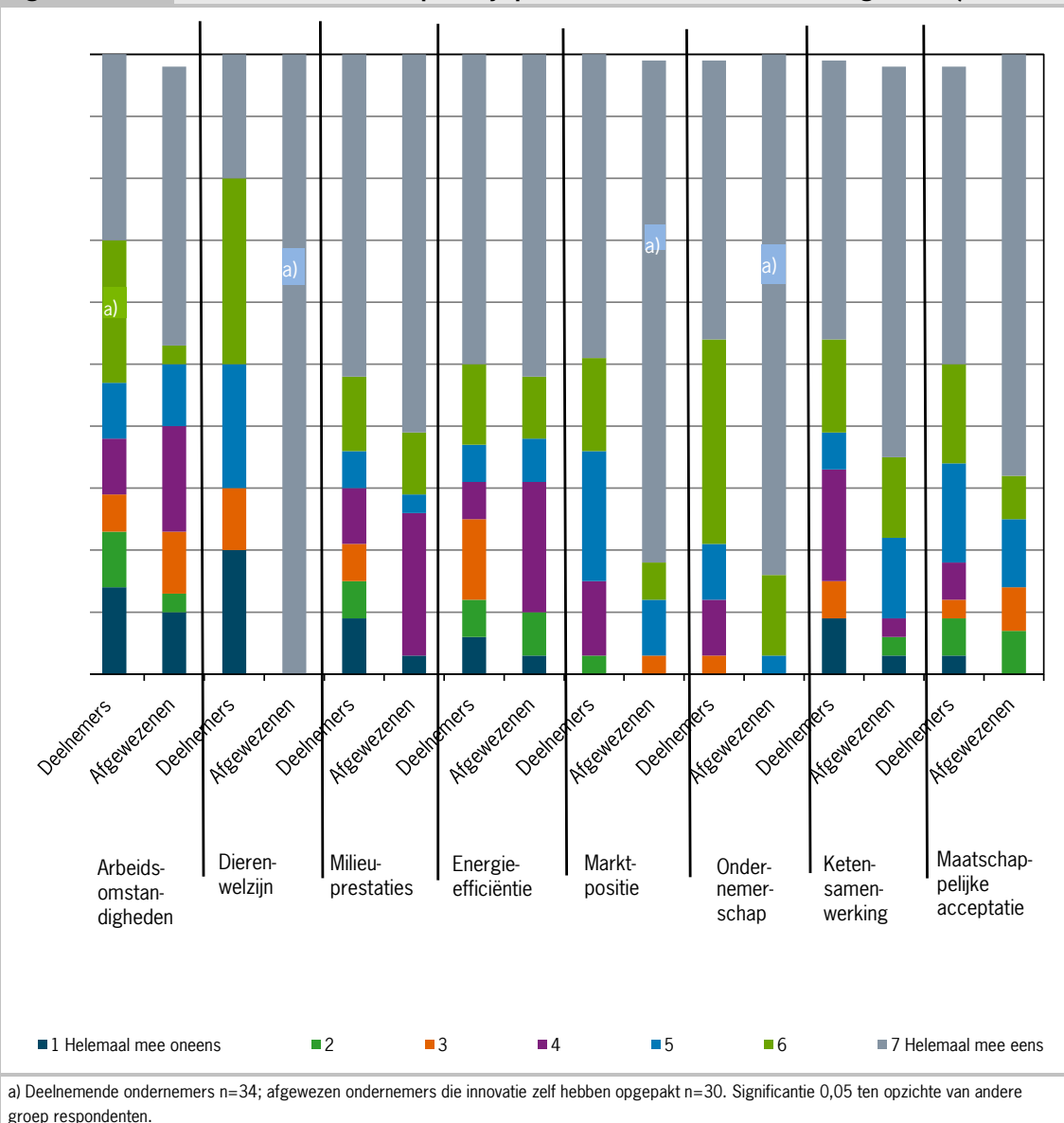
Daarnaast is het opmerkelijk dat de afgewezen ondernemers die zelf de innovatie hebben opgepakt, de bijdrage van de innovatie aan verschillende bedrijfsprestaties (significant) hoger waarden dan de deelnemende ondernemers aan de Sinno-regeling. Het gaat hierbij om: schaalvergroting, productontwikkeling, dierenwelzijn, marktpositie en ondernemerschap. Hierbij moet worden aangetekend dat het bij de afgewezen ondernemers deels nog om verwachte effecten gaat, omdat het innovatieprojecten betreft die in 2010 en 2011 zijn afgekeurd. Gezien de looptijd van innovatieprojecten kunnen deze projecten nog niet allemaal zijn afgerond.

Figuur 3.4a Effecten van innovatie op bedrijfsprestaties en sectorale innovatie agenda's a)

a) Deelnemende ondernemers n=34; afgewezen ondernemers die innovatie zelf hebben opgepakt n=30. Significatie 0,05 ten opzichte van andere groep respondenten.

Figuur 3.4b Effecten van innovatie op bedrijfsprestaties en sectorale innovatie agenda's a)

Ook blijkt dat de innovatie-inspanningen doorgezet worden nadat het formele innovatieproject onder de subsidie beëindigd is (tabel 3.10). Zestig procent van de deelnemende ondernemers geeft aan dat ze betrokken zijn bij vervolgtactiviteiten. Deze liggen met name op het verder ontwikkelen van de innovatie en het vermarkten van de innovatie na afloop van het project.

Tabel 3.10 Vervolgactiviteiten na afloop project	
Vervolgactiviteiten innovatieproject	Deelnemende ondernemers (n=35)
Ja	60%
Nee	40%
Activiteiten (meerdere opties mogelijk)	Deelnemende ondernemers (n=21)
Kennis delen	10%
Innovatie verder ontwikkelen	62%
Vervolgonderzoek uitvoeren	5%
Opnieuw subsidie aangevraagd	10%
Anders (onder andere vermarkten innovatie)	33%

3.2.5 Rol van samenwerking bij innovatie

Een belangrijke pijler in de Sinno-regeling is het ontwikkelen van nieuwe samenwerkingen met andere ondernemers en partijen. Deze samenwerking zou een belangrijke bijdrage leveren aan de totstandkoming van de innovatie en kennisvalorisatie.

Uit de enquête blijkt dat de meeste deelnemende ondernemers evenals de afgewezen ondernemers die de innovatie hebben voortgezet, met verschillende partijen hebben samengewerkt, naast de mede-aanvrager van de subsidie (tabel 3.11). Deze partijen droegen met name bij aan technisch advies en de mede-ontwikkeling van de innovatie.

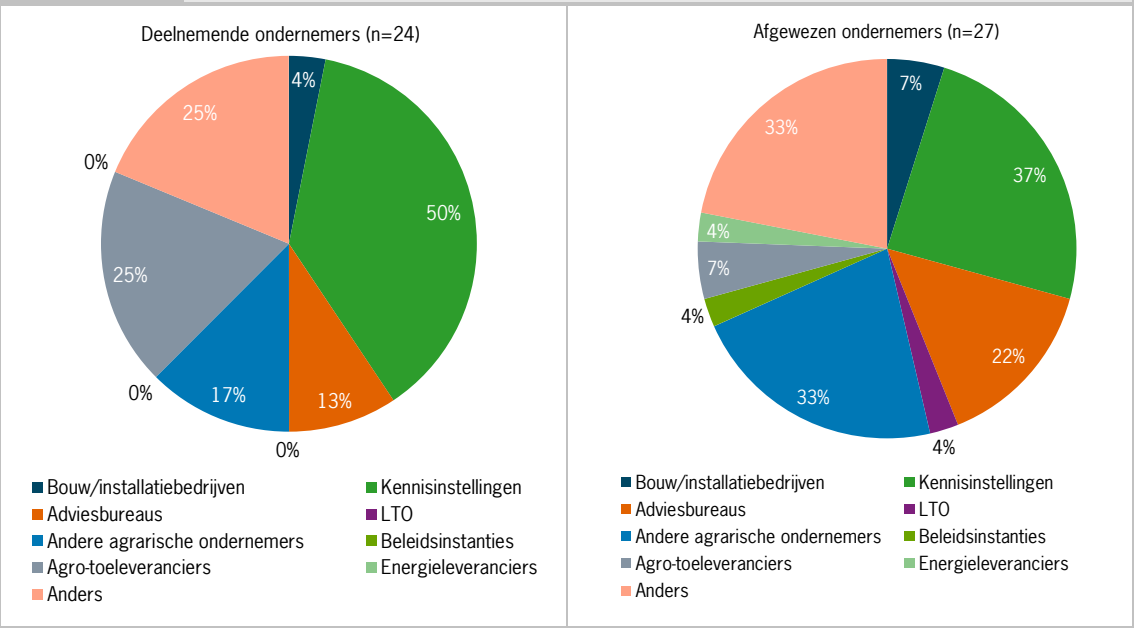
Tabel 3.11 Samenwerking en rol samenwerkingspartijen (meerdere antwoorden mogelijk)		
Samenwerking met andere partijen (naast mede-aanvrager)	Deelnemende ondernemers (n=35)	Afgewezen ondernemers (n=33)
Ja	69%	82%
Nee	31%	18%
Rol samenwerkingspartijen	Deelnemende ondernemers (n=24)	Afgewezen ondernemers (n=27)
Organisatorisch in goede banen leiden van project	4%	4%
Technisch advies	54%	52%
Mede-ontwikkeling van de innovatie	43%	44%
Verspreiding resultaten	4%	4%
Anders (onder andere financiële ondersteuning, onderzoek)	33%	33%

De belangrijkste samenwerkingspartners zijn voor beide groepen kennisinstellingen. Daarna volgt de categorie 'Anders'. Dit betreft met name partijen zoals financiers en afzetpartijen. Ook wordt er samengewerkt met andere agrarische ondernemers, adviesbureaus en agro-toeleveranciers (figuur 3.5).

Het is opvallend dat deelnemende ondernemers meer met kennisinstellingen samenwerken. Een aannemelijke verklaring hiervoor is dat de samenwerking met kennisinstellingen in het voorstel is opgenomen. Daar kan de begeleidingscommissie dan positief op beoordelen bij de gunning.

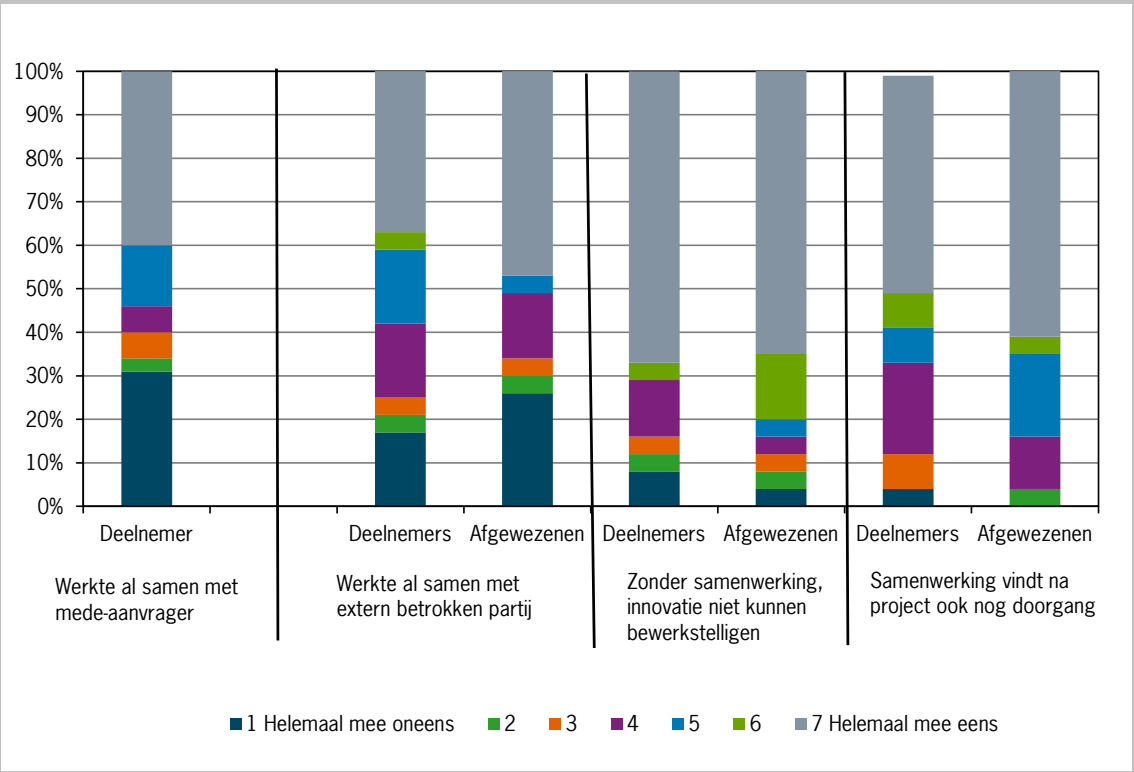
Bij de afgewezen deelnemers die toch doorgaan met de innovatie-ideeën blijkt dat er minder wordt samengewerkt met de kennisinstellingen. Deze samenwerking is klaarblijkelijk minder toegankelijk zonder of met beperkte projectfinanciering. Deze afgewezen ondernemers werken juist vaker samen met adviesbureaus en andere agrarische ondernemers. Vaak blijkt er voor de aanvraag ook al sprake van een bestaande relatie tussen ondernemer en adviesbureau (tabel 3.4) en helpen deze adviesbureaus bij de subsidieaanvraag. Het is aannemelijk dat adviesbureaus na afwijzing van de aanvraag de bestaande samenwerking met de ondernemer voortzetten om de innovatie toch uit te voeren. Ook zullen afgewezen ondernemers vaker gebruik maken van hun netwerken met collega-ondernemers.

Figuur 3.5 Samenwerkingspartijen (meerdere antwoorden mogelijk)

Vervolgens blijkt dat deze samenwerkingen voor ongeveer de helft van alle ondernemers nieuw zijn. De meerderheid van beide groepen ondernemers geeft aan dat ze zonder de samenwerking met deze externe partijen de innovatie niet hadden kunnen bewerkstelligen. Ten slotte blijkt dat in de meeste gevallen de samenwerking voortgezet wordt nadat het innovatietraject is beëindigd (figuur 3.6).

Figuur 3.6 Belang samenwerking voor innovatie

3.2.6 Kennisvalorisatie van innovatie

Een onderdeel van de Sinno-regeling is een stuk kennisvalorisatie en uitstraling over de innovatie naar andere ondernemers. Bijna alle deelnemende ondernemers geven aan verschillende activiteiten georganiseerd te hebben (tabel 3.12). Via bijdragen in de pers (vakbladen), het geven van presentaties, het maken van filmpjes delen ze de resultaten van het innovatieproject. In mindere mate werden er ook wel open dagen en excursies georganiseerd. Ook bleek uit aanvullende gesprekken met samenwerkingspartners (adviesbureau), dat zij kennisuitwisseling ook stimuleren door een stukje cofinanciering, aanvullende publiciteit.

De afgewezen ondernemers hebben significant minder gedaan aan kennisvalorisatie. Dit hangt samen met het recente opstarten van de innovatieprojecten, vanaf 2010, waardoor resultaten nog minder gedeeld kunnen worden.

Tabel 3.12 Kennisvalorisatie		
Activiteiten georganiseerd om resultaten te delen	Deelnemende ondernemers (n=35)	Afgewezen ondernemers (n=33)
Ja	94% a)	48%
Nee	6%	52% a)
Activiteiten (meerdere opties mogelijk)	Deelnemende ondernemers (n=33)	Afgewezen ondernemers (n=16)
Open dagen georganiseerd	21%	13%
Excursies georganiseerd	15%	
Bekendheid gegeven in pers	42%	25%
Website ontwikkeld	12%	6%
Anders (onder andere presentaties, filmpjes, enzovoort)	70%	75%

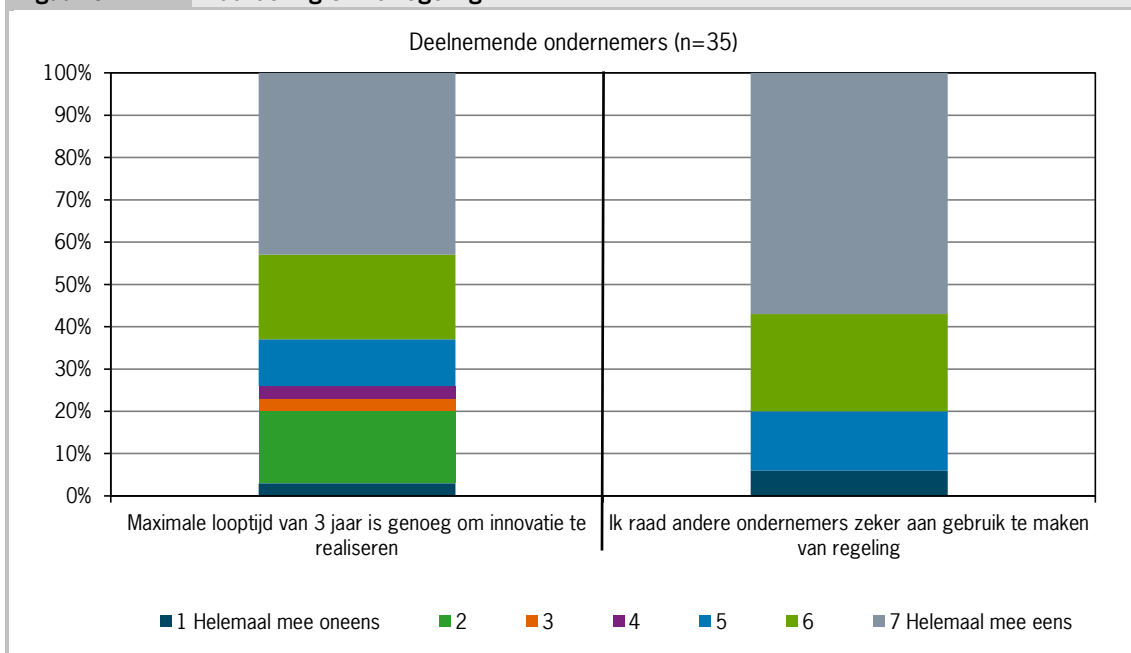
a) Significantie 0,05 ten opzichte van andere groep respondenten.

3.2.7 Waardering Sinno-regeling

Hoewel deze evaluatie geen procesevaluatie betreft, hebben we de deelnemers gevraagd naar de waardering van een aantal aspecten van de Sinno-regeling (figuur 3.7).

De meerderheid van de deelnemende ondernemers (74%) geeft aan dat ze de looptijd van drie jaar voldoende vinden om de innovatie te realiseren. 94% van de deelnemende ondernemers geeft aan andere ondernemers aan te raden gebruik te maken van de regeling.

Figuur 3.7 Waardering Sinno-regeling

Ten slotte geeft de meerderheid van zowel de deelnemende en afgewezen ondernemers aan dat ze opnieuw een aanvraag indienen bij een soortgelijke regeling, hoewel de afgewezen ondernemers significant vaker aangeven met 22% dit niet meer opnieuw te proberen (tabel 3.13).

Tabel 3.13 Bereidheid deelname aan nieuwe subsidieregeling

Opnieuw aanvraag indienen bij soortgelijke innovatiesubsidieregeling	Deelnemende ondernemers (n=32)	Afgewezen ondernemers (n=51)
Ja	97% a)	78%
Nee	3%	22% a)

a) Significantie 0,05 ten opzichte van andere groep respondenten.

3.3 Sinno-regeling in perspectief

In deze paragraaf plaatsen wij de uitkomsten van de effectevaluatie in de bredere context van innovaties in de land- en tuinbouw. Het LEI verzamelt jaarlijks informatie over het innovatiegedrag van ondernemers in de land- en tuinbouw. In 2011 bestond de steekproefpopulatie van de innovatiemonitor-enquête uit 1.154 bedrijven. Hiervan zijn 978 enquêtes ingevuld, een respons van 85%.

In de periode 2007-2010 varieert het percentage bedrijven met een product of procesvernieuwing rond de 15% (tabel 3.14). Hiervan blijft het aantal bedrijven dat aangeduid kan worden als innovator, dat wil zeggen bedrijven die als eerste in Nederland een vernieuwing hebben uitgevoerd, beperkt tot circa 2% (Van Galen, 2012). Omgerekend zijn dus ongeveer 1.500 primaire land- en tuinbouwbedrijven jaarlijks als innovator bezig met innovaties. Zetten we dit getal af tegen de 70 aanvragen die jaarlijks worden ingediend voor de Sinno-regeling, waarvan er circa 30 gehonoreerd worden, dan wordt met deze subsidieregeling circa 2% van de innoverende bedrijven bereikt. Hierbij moet worden aangetekend dat de Sinno-regeling specifiek gericht is op een groep bedrijven die samenwerkt bij een innovatie. Daarnaast zijn er meerdere regelingen vanuit het ministerie van EL&I waar ondernemers een beroep op kunnen doen. Voorbeelden zijn de Marktintroductie energie-innovaties (MEI) voor de glastuinbouw en diverse investeringsregelingen gericht op duurzame stallen. Ook bestaan er fiscale regelingen vanuit het ministerie van Financiën gericht op investeringen in duurzaamheid waarvan innoverende ondernemers gebruik kunnen maken.

Tabel 3.14		Percentage bedrijven met technische vernieuwingen in producten of processen, 2005-2010				
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Innovatoren	2,0	1,0	2,1	2,5	1,0	3,2
Volgers	7,7	10,6	10,8	15,9	16,6	10,9
Totaal	9,7	11,5	12,8	18,4	17,6	14,1

Bron: LEHInformatienet; Innovatiemonitor.

De resultaten uit de innovatiemonitor-enquête bevestigen het beeld van het bereik van de Sinno-regeling dat het percentage bedrijven met een product- of procesvernieuwing in de plantaardige sectoren op een hoger niveau ligt dan in de dierlijke sectoren. De sectoren glastuinbouw en opengrondstuinbouw zijn verantwoordelijk voor het grootste aandeel innovaties (Van Galen, 2012). De cijfers in de innovatiemonitor-enquête laten ook zien dat het laatste jaar de dierlijke sectoren met een opmars bezig zijn. Dit is te verklaren uit de toenemende wettelijke eisen die aan verschillende veehouderijsystemen worden gesteld. Ook de slechte economische situatie in de glastuinbouw zorgt ervoor dat bedrijven minder eigen financiële middelen beschikbaar hebben voor innovaties. Een toenemende belangstelling vanuit de dierlijke sectoren voor innovaties zien we ook terug in de belangstelling vanuit die sectoren voor de Sinno-regeling (zie paragraaf 3.1.1; tabel 3.1).

In de innovatiemonitor-enquête is in 2010 gevraagd aan de ondernemers welke motieven belangrijk werden gevonden voor hun vernieuwingen en innovaties. Dierenwelzijn en -gezondheid en arbeid zijn belangrijke motieven. Ook het verbeteren van het imago van de sector wordt in veel vernieuwingsprocessen belangrijk gevonden. Het verbeteren van de marktpositie van de bedrijven blijkt eveneens een belangrijk motief voor vernieuwing. Vergelijken we deze motieven met de effecten op de bedrijfsprestaties uit de afgenomen enquête onder de deelnemers aan de Sinno-regeling, dan zijn er overeenkomsten aangaande een verbetering van de marktpositie en het versterken van het ondernemerschap. Deelnemers aan de Sinno-regeling geven aan dat hun innovaties in mindere mate bijdragen aan arbeidsomstandigheden en dierenwelzijn. Dit kan verklaard worden doordat ondernemers vooral de effecten op de bedrijfsprestatie goed in beeld hebben, ook al wordt het verbeteren van dierenwelzijn daarbij als middel ingezet.

Een opvallende overeenkomst tussen de resultaten van beide enquêtes is dat het verbeteren van de marktpositie hoger gewaardeerd wordt als reden voor innovatie dan kostprijsverlaging. Hiermee wordt het beeld bevestigd dat de strategie van ondernemers meer en meer verschuift van kostprijs en schaalvergroting naar marktontwikkeling en waardecreatie. Dit sluit aan bij de doelstellingen van de innovatieregeling, waarbij aansluiting wordt gezocht bij de programmalijnen van de sectorale innovatieagenda's in de land- en tuinbouw.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Bereik en effectiviteit van de Sinno-regeling

Bereik van de Sinno-regeling

De resultaten laten zien dat de Sinno-regeling zowel landbouwondernemingen als agro-mkb-ondernemingen bereikt, verspreid over het land, en dat er gemiddeld 30 innovaties per jaar gestart worden en tot stand komen die vanuit de regeling worden ondersteund. Het beschikbare budget is over de jaren afgenomen tot ruim 6 mln. euro per jaar. De uitputting is daarmee toegenomen tot 100%. Alle jaren is er sprake van een flinke overvraging van het beschikbare budget. Daarnaast zijn nieuwe regelingen beschikbaar gekomen ter bevordering van innovatie in de landbouwsector, waardoor het totaal beschikbare budget voor samenwerking bij innovaties zelfs is toegenomen.

Motivatie innovatie

De ondernemers streven verschillende doelen na met de voorgestelde innovaties. Deze doelen zijn: verbeteren efficiëntie bedrijfsvoering, kostenbesparing, productverbetering, verbeteren milieuprestaties. Opvallend is dat de afgewezen ondernemers het verbeteren van dierenwelzijn ook hoog als doel hebben staan.

Stimuleren van innovatie-idee naar uitvoering

De Sinno-regeling stimuleert ondernemers in het realiseren van al bestaande innovatie-ideeën. Het trekt daarmee 'ondernemers over de streep', om het idee om te zetten in een concreet voorstel en ermee aan de slag te gaan. Twee derde van de deelnemers geeft aan dat ze zonder de subsidie de innovatie niet zouden hebben uitgevoerd. Adviseurs spelen een belangrijke rol in het ontwikkelen van het voorstel.

Het blijkt dat circa 60% van ondernemers waarvan de subsidieaanvraag is afgewezen, de 'innovatie' ook heeft opgepakt. De uitvoering van de 'innovatie' is dan wel met aanpassingen en beperkingen gedaan vanwege beperkte financiële middelen. Dit is ook de reden om de innovatie niet op te pakken.

De Sinno-regeling biedt daarmee een financiële prikkel en borgt een stuk risico dat komt kijken bij de innovatie. De subsidie zorgt ervoor dat beoogde innovatiedoelen worden gehaald. Hiermee sluit de regeling goed aan bij de doelstelling van de regeling, namelijk 'het versterken van de concurrentiepositie van de agrarische sector'.

Type innovaties

De meeste innovaties hebben betrekking op vernieuwing in het productieproces. Dit wordt technische innovatie genoemd. Daarnaast gaat het in mindere mate om vernieuwing of verbetering van het product (productinnovatie). Er zijn nauwelijks organisatorische en marktinnovaties gedaan. De voorstellen die volgens de geënquêteerde afgewezen ondernemers hiervoor wel zijn ingediend, zijn afgewezen.

Effect Sinno-regeling op samenwerking

De Sinno-regeling brengt in circa 50% van de innovaties nieuwe samenwerking tot stand tussen ondernemers, agro-mkb-ondernemingen, kennis- en adviesinstellingen. Ook blijkt dat de afgewezen ondernemers nieuwe samenwerkingen aangaan. Dit geeft aan dat samenwerking essentieel blijkt voor het realiseren van de innovatie en de Sinno-regeling voorziet deels in de coördinatiekosten hiervan en maakt mogelijk dat er meerdere externe partijen betrokken worden. Ook na afloop van projecten, worden veel samenwerkingen voortgezet.

Effect Sinno-regeling op innovatieproces

De Sinno-regeling versnelt het innovatieproces en draagt er aan bij dat ondernemers eerder aan de slag gaan met ideeën die ze al hebben. Ook maakt de regeling het mogelijk dat samenwerking met meerdere externe partijen vergroot wordt. Ondernemers geven aan dat zonder de subsidie niet hetzelfde eindresultaat behaald zou worden. Er blijkt niet overtuigend dat de verstrekte subsidie daadwerkelijk als hefboom werkte voor het verkrijgen van aanvullende financiering.

Door het achterwege blijven van de subsidie, worden de afgewezen ondernemers gestimuleerd om zelf (aanvullende) financiering te zoeken.

Effect innovatie op bedrijfsprestaties en sectorale innovatieagenda's

Meer dan 90% van alle ondernemers (deelnemers en afgewezenen) geven aan dat de innovatie belangrijk is voor het bedrijf en de ondernemers geven aan dat de innovatie verschillende positieve effecten heeft op het bedrijf. De innovatie draagt met name bij aan het verbeteren van de productkwaliteit, verbeteren van de marktpositie, versterken van ondernemerschap en betere maatschappelijke acceptatie van het bedrijf. Opvallend is dat de waardering van de gerealiseerde effecten niet geheel overeenkomstig is met de eerder beoogde innovatiedoelen of het type innovatie (marktinnovatie). Diverse deelnemers hebben hun innovatieprojecten, met een maximale looptijd van drie jaar, pas recentelijk gerealiseerd en de effecten moeten zich nog gaan manifesteren.

Het is opmerkelijk dat de afgewezen ondernemers die zelf de innovatie hebben opgepakt, de bijdrage van de innovatie aan verschillende bedrijfsprestaties (significant) hoger waarden dan de deelnemende ondernemers aan de Sinno-regeling.

Dit kan erop duiden dat de eigen inspanningen, investeringen en daarmee intrinsieke motivatie van ondernemers bijdragen aan positievere effecten dan de inspanningen die extern ondersteund en gefinancierd worden. Merk op dat afgewezen voorstellen uit 2010 en 2011 die alsnog in welke vorm dan ook zijn opgepakt nog niet allemaal afgerond zijn. Er is dus nog een bepaalde verwachtingswaarde van de bijdrage van de innovaties aan bedrijfsprestaties.

Een andere mogelijke verklaring is dat de gehonoreerde voorstellen per definitie innovatiever en daarmee wellicht risicovoller waren dan de afgekeurde aanvragen. Misschien viel de realisatie tijdens de uitvoering tegen, en daarmee ook het effect van de innovatie.

Effect regeling op kennisvalorisatie

De Sinno-regeling faciliteert in een stuk kennisuitwisseling over de innovatie. Dit blijft meer achterwege bij ondernemers die zonder subsidie met de innovatie aan de slag gaan. De vormen van kennisuitwisseling verschillen; veelal gaat het om bekendheid geven in de pers en presentaties op bijeenkomsten.

Algemene waardering Sinno-regeling

De waardering van de Sinno-regeling is positief. De looptijd van drie jaar is voldoende, en nieuwe innovatie-ideeën zullen grotendeels door ondernemers weer ingediend worden, mocht er een nieuwe regeling ontstaan. Daarmee wordt innovatievermogen van ondernemers gestimuleerd en ondersteund. Dit duidt erop dat de regeling aansluit bij de behoeften van de doelgroep.

Overkoepelende conclusies

De Sinno-regeling is een effectief instrument omdat:

- twee derde van de deelnemers aangeeft zonder subsidie de innovatie niet te hebben uitgevoerd. De subsidie heeft de ontwikkeling van nieuwe technieken/producten in tijd gemeten versneld en de samenwerking met externen bevordert;
- ook blijkt dat 63% van de afgewezen ondernemers de 'innovatie' alsnog uitvoert, zij het met de nodige aanpassingen vanwege financiële beperkingen;

- de regeling met name bijdraagt aan het verbeteren van de productkwaliteit, verbeteren van de marktpositie, versterken van ondernemerschap en betere maatschappelijke acceptatie van het bedrijf;
- bij 60% van de deelnemers de innovatie-inspanningen worden voortgezet nadat het formele innovatieproject is beëindigd. Deze liggen met name op het verder ontwikkelen en het vermarkten van de innovatie.

4.2 Aanbevelingen

- Continueer de Sinno-regeling. De effecten van subsidieregeling zijn positief (zie paragraaf 4.1). De regeling biedt jaarlijks circa 30 samenwerkingsprojecten een financiële steun in de rug. Het budget wordt jaarlijks overvraagd. Op grond van kwaliteitsaspecten en voorwaarden van de regeling is de beoordelingscommissie in staat een afweging te maken. Daarnaast is het positief dat circa 60% van de afgevoerde voorstellen, die in algemene zin volgens de regelingsspecifieke jaarrapporten van Dienst Regelingen in onvoldoende mate innovatief waren en/of niet voldeden aan de criteria van de regeling, in afgeslankte vorm verder gaat met het zelf voorzetten van het idee.
- Stuur op bepaalde typen innovaties wanneer de sector daar behoefte aan heeft. Van de vier typen innovaties - technische, product, organisatorische en markt - heeft het merendeel van de gesubsidieerde voorstellen betrekking op technische innovaties. Als de sectoren behoefte hebben aan meer voorstellen op het gebied van andere typen innovaties, dan kan hiervoor binnen de regeling nadruk op worden gevestigd. De regeling moet dan aansluiten op het topsectorenbeleid van de overheid en het bedrijfsleven. Hierbij wordt gewerkt met innovatiecontracten waarin onder andere marktinnovaties belangrijk zijn.
- Momenteel is er een scheiding van verschillende subsidieregelingen gericht op innovatie: Sinno, demoregeling en Praktijknetwerken (deze laatste richt zich meer op kennis genereren). De regelingen vormen een goed, aanvullend geheel. Er zou ook een verbinding gezocht kunnen worden met demonstratieregeling, om een innovatie uit de Sinno-regeling breder te verspreiden.

Literatuur en websites

Literatuur

Algemene Rekenkamer 2011. *Handreiking effectevaluaties van subsidies - Randvoorwaarden, uitvoering en benutting*. Den Haag.

Bureau Bartels 2008. *Procesevaluatie innovatieregeling intensieve veehouderij*. Amersfoort.

Dienst Regeling. *Samenvattingen projectvoorstellen 2007-2011*.

Van Galen, M. 2012. *Innovatie en vernieuwing in de land- en tuinbouw in 2010 gedaald*. Agri-Monitor, april 2012. Den Haag: LEI.

Venema, G.S., G. Jukema en H.A.B. van der Meulen (in voorbereiding). *Uitvoeringskosten POP2; Regelingen as 1 en as 2*. Den Haag: LEI.

Websites

<http://hetInVloket.nl/onderwerpen/subsidie/dossiers/dossier/samenwerking-bij-innovatieprojecten>

Bijlage 1

Geïnterviewde en geraadpleegde personen

- B. Jansen - Dienst Regelingen
- E. Nijdam - Dienst Regelingen
- C. Oele - DLV Adviseur

Het LEI Wageningen UR ontwikkelt voor overheden en bedrijfsleven economische kennis op het gebied van voedsel, landbouw en groene ruimte. Met onafhankelijk onderzoek biedt het zijn afnemers houvast voor maatschappelijk en strategisch verantwoorde beleidskeuzes.

LEI Wageningen UR vormt samen met het Departement Maatschappijwetenschappen van Wageningen University en het Wageningen UR, Centre for Development Innovation de Social Sciences Group.

Meer informatie: www.wageningenUR.nl/lei